

FAPTUL JURIDIC ȘI (IN)DEPENDENȚA FAȚĂ DE NORMĂ

doi.org/10.24193/SUBBiur.71(2026).1.111-140¹ · publicat la: 27 sept. 2026

Lăcrămioara-Florina DOMIDE*

Rezumat. Poate pretinde titularul unui drept subiectiv născut dintr-un fapt juridic realizarea acestuia independent de normă sau, dimpotrivă, acesta este lipsit de orice eficiență juridică în absența unei norme care să îi instituie mijloacele legale de realizare? Are norma juridică un rol creator sau se limitează la a consacra o realitate preexistentă? În ce măsură exclude norma juridică orice fundament de natură etică sau morală? Acestea reprezintă doar unele dintre întrebările pornind de la care prezentul studiu își propune să contureze o direcție de reflecție și analiză.

Cuvinte-cheie: fapt juridic, drept subiectiv, drept la reparație, neexecutare obligațională, normativism kelsenian

Legal fact and (in)dependence to the norm

Abstract. Can the holder of a right arising from a legal fact claim its enforcement independently of the law, or, on the contrary, is it devoid of any legal effect in the absence of a law establishing the legal

* Lăcrămioara-Florina DOMIDE: Master în drept; Avocat, Baroul Cluj; doctorand, Universitatea Babeș-Bolyai, Școala doctorală Drept, Cluj-Napoca; e-mail: lacramioara--florina.domide@law.ubbcluj.ro²; ORCID: 0009-0006-9655-4615³.

Toate drepturile de autor asupra operei rămân autorului Lăcrămioara-Florina DOMIDE, care o pune la dispoziția publicului sub licența CC BY-NC-ND 4.0, creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/.

means for its enforcement? Does the law have a creative role or is it limited to enshrining a pre-existing reality? To what extent does the legal norm exclude any ethical or moral basis? These are just some of the questions that this study aims to outline a direction for reflection and analysis.

Keywords: legal fact, subjective right, right to redress, non-performance of obligations, Kelsian normativism

Fait juridique et (in)indépendance par rapport à la norme

Résumé. Le titulaire d'un droit subjectif né d'un fait juridique peut-il prétendre à sa réalisation indépendamment de la norme ou, au contraire, ce droit est-il dépourvu de toute efficacité juridique en l'absence d'une norme qui en établit les moyens légaux de réalisation ? La norme juridique a-t-elle un rôle créateur ou se limite-t-elle à consacrer une réalité préexistante ? Dans quelle mesure la norme juridique exclut-elle tout fondement éthique ou moral ? Ce ne sont là que quelques-unes des questions sur lesquelles la présente étude se propose de tracer une piste de réflexion et d'analyse.

Mots-clés : fait juridique, droit subjectif, droit à réparation, inexécution d'une obligation, normativisme kelsien

CUPRINS

Introducere	113
I O scurtă incursiune în normativismul kelsenian . . .	117
A Viziunea kelseniană asupra faptului juridic ca izvor al raportului obligațional	117
B Critici aduse normativismului kelsenian	120
C Concluzie	122
II Analiza teoriei normativiste. Faptul juridic evocat de ipoteza normei	124
III Faptul, efectele juridice și (in)dependența față de normă	127
A Faptul juridic și norma eliptică de ipoteză	127
1 Mecanismul special de restituire în materie de îmbogățire fără justă cauză	130
B Norme fără conținut deontic	133
C Concluzie	136
Concluzii	138
Bibliografie	139

INTRODUCERE

Tot ceea ce se află sub incidența dreptului și constituie obiect al preocupării acestuia e prezumat a avea un caracter juridic. Dreptul ignoră simplele stări de fapt ca atare, cum sunt, de pildă, mersul la plajă, parcarea unui autovehicul sau faptul că o vacă paște. Acest gen de fapte pare să aparțină unui plan exterior juridicului, ele neinteresând dreptul. Însă, în momentul în care o asemenea stare de fapt ajunge să interfereze cumva cu dreptul, ea încetează să mai fie o simplă realitate factică, dobândind o

nouă calificare: se transformă într-un fapt juridic¹. Mersul la o plajă privată, unde accesul turistului este îngăduit, parcare autovehiculului fără plata costului aferent sau pășunarea vacii pe terenul altuia pot deveni fapte juridice.

Așadar, nu natura intrinsecă a faptului este cea care determină producerea efectelor juridice, ci semnificația pe care ordinea juridică o conferă acestuia². Pentru ca un anumit eveniment sau o anumită împrejurare să poată fi calificată drept *fapt juridic*³, este necesar ca aceasta să fie prevăzută sau cel puțin sugerată de ipoteza unei norme care să îi recunoască anumite efecte juridice⁴. În acest fel, realitatea faptică, odată evocată prin textul

- 1 Faptele juridice au fost definite drept „Împrejurări de care legea leagă, după caz, fie nașterea, fie modificarea, transmiterea sau stingerea unui raport juridic civil. Ele sunt izvoare ale unor raporturi juridice concrete”, M. MUREȘAN (coord.), *Dicționar de drept civil*, Cordial Lex, Cluj-Napoca, 2009, p. 320.
- 2 De pildă, pot exista anumite manifestări de voință care nu devin automat fapte juridice, precum actele de complezență, angajamentele de onoare etc. Aceste acte fac parte din categoria actelor non-juridice, întrucât nu există intenția de a genera efecte juridice și nici vreo prevedere care să le atribuie vreo implicație juridică. Deși nu produc efecte juridice, poate intra în discuție repararea prejudiciului cauzat în legătură cu executarea unui act de complezență, respectiv daunele survenite pe parcursul îndeplinirii acestuia, răspunderea având în acest caz un caracter delictual. A se vedea P. VASILESCU, Manifestări de voință non-juridice, în *Pandectele Române*, supliment, nr. 2/2003, pp. 239-246.
- 3 Distincția dintre fapt ca *stare de fapt non-juridică* și *faptul juridic* este una de natură semantică: faptul juridic aparține câmpului semantic al dreptului, întrucât este conceptualizat și calificat prin intermediul normei juridice. Din perspectivă formală, norma juridică preia faptul din sfera existenței pur factuale și îl investește cu juridicitate, conferindu-i statutul de fapt juridic. În acest mod, un anumit comportament este calificat, fiind fie prescris, fie ocrotit de o regulă de drept.
- 4 P. VASILESCU, Conceptul juridic – o incursiune în jargonul de-drept, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai Iurisprudentia*, nr. 4/2024, pp. 13-90, online: [https://doi.org/10.24193/SUBBIur.69\(2024\).4.13-90](https://doi.org/10.24193/SUBBIur.69(2024).4.13-90).

legii, prezumă în mod indubitabil nașterea unei realități juridice⁵, respectiv a faptului juridic generator de drepturi subiective și obligații corelative.

În economia raportului juridic, faptele juridice apar concomitent atât ca premise factuale, cât și ca izvoare formale ale nașterii obligației, fiind enumerate de dispozițiile art. 1165 C.civ., conform cărora „Obligațiile izvorăsc din contract, act unilateral, gestiunea de afaceri, îmbogățirea fără justă cauză, plata nedatorată, fapta ilicită, precum și din orice alt act sau fapt de care legea leagă nașterea unei obligații”.

Enumerarea izvoarelor obligaționale nu are caracter limitativ. Dincolo de menționarea expresă a unor surse tradiționale – precum contractul, actul unilateral sau faptele juridice licite supuse unui regim juridic propriu – legiuitorul a recurs la o formulare deschisă, consacrată prin teza finală referitoare la „orice alt act sau fapt de care *legea leagă* nașterea unei obligații”⁶. Recursul la această opțiune normativă atestă implicit existența unei varietăți de împrejurări susceptibile să genereze raporturi juridice, fără a se încadra riguros în actuala clasificare a surselor

5 P. VASILESCU, *Legea civilă codificată. Context și sursă metajuridică*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai Iurisprudentia*, nr. 1/2025, pp. 13-52, online: [https://doi.org/10.24193/SUBBIur.70\(2025\).1.13-52](https://doi.org/10.24193/SUBBIur.70(2025).1.13-52).

6 Ca o justificare pentru această expansiune a surselor obligaționale, în expunerea de motive a actualului Cod civil, se prevede că „În ceea ce privește izvoarele obligațiilor, alături de contract, actul unilateral, gestiunea de afaceri, îmbogățirea fără justă cauză, plata nedatorată și fapta ilicită, a fost adăugat «orice alt act sau fapt de care legea leagă nașterea unei obligații». Lărgirea sferei izvoarelor obligațiilor se impune pentru a ține pasul cu realitatea reglementărilor dintre cele mai variate din ultima perioadă, caracterizată, printre altele, de diversificarea împrejurărilor care, potrivit legii, generează raporturi juridice obligaționale, față de care concepția tradițională, întemeiată pe distincția act juridic-fapt juridic *stricto sensu*, se dovedește a fi nesatisfăcătoare”. A se vedea SENATUL ROMÂNIEI, *Expunerea de motive [privind adoptarea Legii] privind Codul civil*, online: <https://www.senat.ro/legis/PDF/2009/09L259EM.pdf>.

obligationale⁷.

Totodată, analiza acestei formule relevă rolul decisiv al legii în configurarea raportului obligațional. Sintagma *legea leagă* subliniază că simpla existență a unei împrejurări de fapt nu este, prin ea însăși, aptă să producă efecte juridice. Nașterea dreptului subiectiv în patrimoniul creditorului și a obligației corelative în sarcina debitorului nu rezultă exclusiv din manifestarea de voință a părților sau din existența unui fapt juridic licit, ci din intervenția normei juridice care investește acea împrejurare cu forță juridică. În definitiv, sintagma *legea leagă* exprimă ideea că norma juridică este cea care atașează unui act sau fapt efectul juridic specific, constând în nașterea unei obligații și a unui drept subiectiv corelativ.

Printr-o interpretare *per a contrario* a semnificației atribuite acestei sintagme s-ar ajunge la concluzia că, în absența unei norme, nu se pot produce efecte juridice. Faptic, raportul dintre subiecți există și în lipsa unei consacrări normative, însă, neavând un caracter juridic, devine, ca atare, irelevant pentru ordinea de drept. Acesta capătă relevanță juridică doar prin efectul normei, care îl transformă într-un raport juridic.

Urmând acest raționament, s-ar putea susține că normativismul ține de esența raportului juridic obligațional. Un astfel de raționament este contrazis de existența acelor situații generatoare de raporturi civile, care produc efecte juridice chiar dacă nu se subsumează în mod strict ipotezei unei norme determinate și nici nu sunt integrate într-un regim juridic expres configurat. În același timp, există norme juridice al căror conținut nu este de natură deontică și care, prin ele însele,

⁷ Implicit, se admite caracterul neexhaustiv al clasificării surselor obligaționale, pe motiv că nu acoperă întreaga varietate a împrejurărilor din mediul social susceptibile să dea naștere unor raporturi juridice. Ne putem întreba dacă o clasificare a surselor obligaționale mai este, în mod real, necesară, în condițiile în care însuși legiuitorul recunoaște existența unor împrejurări generatoare de obligații care nu se încadrează într-una din categoriile clasice.

nu produc efecte obligatorii. Și atunci, este absolut necesar ca ordinea juridică să dubleze normativ realitatea faptică pentru a se produce efecte juridice?

În încercarea de a contura un răspuns, prima parte a studiului va adopta perspectiva condiționării efectelor juridice ale faptului de existența normei, printr-o succintă incursiune în normativismul kelsenian și în criticile aduse acestuia (I). Ulterior, se va analiza această teorie din perspectiva faptelor juridice evocate de ipoteza normei (II), precum și din perspectiva acelor situații care par să relativizeze această dependență față de normă (III), demers care va permite, în final, formularea concluziilor rezultate din examinarea substraturilor normei juridice.

O SCURTĂ INCURSIUNE ÎN NORMATIVISMUL KELSENIAN

A VIZIUNEA KELSENIANĂ ASUPRA FAPTULUI JURIDIC CA IZVOR AL RAPORTULUI OBLIGAȚIONAL

Din perspectiva normativismului kelsenian, faptele juridice în sens larg pot fi privite ca mecanisme generatoare de efecte juridice, constituind o „stare de fapt producătoare de norme”⁸, noțiune care acoperă deopotrivă actul creator de norme și norma rezultată din acesta⁹. În această logică, faptul juridic prezintă o dublă dimensiune: una subiectivă, exprimată prin voința părților care se obligă, și una obiectivă, întrucât faptul juridic

⁸ H. KELSEN, *Doctrina pură a dreptului*, Humanitas, București, 2000, pp. 309-311.

⁹ Este vorba despre așa-numita *normă individuală*, care stabilește o conduită concretă și obligatorie în sarcina unei persoane determinate. A se vedea M. NICOLAE, *Drept civil. Teoria generală. vol. I. Teoria dreptului civil*, Solomon, București, 2017, p. 355.

devine simultan izvor de drepturi și obligații concrete, dar și, implicit, o procedură de creare a normei aplicabile între subiecți determinați.

Însă, starea de fapt dobândește caracter normativ și este investită cu forță juridică numai „dacă și în măsura în care ordinea de drept conferă stării de fapt această calitate”¹⁰. Și cum anume are loc această investire cu forță juridică? Potrivit lui Kelsen, aceasta se realizează prin transformarea faptului juridic, coroborat cu existența unui comportament contrar acestuia, într-o condiție a nașterii dreptului la reparație, ca formă a sancțiunii civile¹¹. Cu alte cuvinte, pentru ca titularul unui drept subiectiv de creanță să fie îndreptățit să pretindă debitorului executarea obligației sau repararea prejudiciului cauzat, trebuie să fie întrunite trei elemente cumulative: existența unui fapt juridic, manifestarea unui comportament contrar acestuia și incidența unei norme de drept obiectiv care leagă dreptul la reparație de acel fapt juridic și de conduita opusă acestuia¹². Aceasta pentru că raportul astfel generat reglementează exclusiv conduita conformă sau neconformă cu acea stare de fapt, fără a consacra dreptul la reparație în cazul încălcării acesteia¹³.

Astfel, neexecutarea obligației de către debitor constituie un comportament contrar stării de fapt și ordinii juridice private. Însă, acest fapt nu conferă creditorului, în mod direct, un drept la repararea prejudiciului suferit, întrucât este indispensabil ca ordinea juridică să îl recunoască și să îl investească cu forță juridică sancționatorie. De pildă, creditorul îi plătește debitorului

10 H. KELSEN, *Doctrina pură*, p. 309.

11 H. KELSEN, *Doctrina pură*, p. 309.

12 *Ibidem*.

13 În viziunea kelseniană, normele private astfel rezultate nu constituie norme de drept autonome. Ele nu instituie sancțiuni, ci se limitează la stabilirea unor conduite, al căror comportament opus trebuie să fie prevăzut de dreptul obiectiv ca o condiție a reparației civile, pentru ca subiectul de drept să fie îndreptățit să pretindă repararea prejudiciului cauzat prin neexecutare.

o sumă de bani cu credința eronată că îi este datorată. Drept urmare, în patrimoniul acestuia din urmă ia naștere obligația de a restitui suma încasată fără temei juridic, corelativă dreptului – de a obține restituirea sumei plătite nedatorat – născut în patrimoniul creditorului. Potrivit normativismului kelsenian, în ipoteza în care debitorul nu restituie voluntar suma primită, creditorul poate pretinde repararea prejudiciului cauzat numai în măsura în care există o normă juridică care să autorizeze în mod expres nașterea dreptului la reparație într-o asemenea situație. De altfel, în materie contractuală, simplul acord de voință al părților nu este suficient pentru a conferi caracter obligatoriu unor obligații cu conținut juridic. Astfel, pentru ca executarea acestora să poată fi pretinsă, norma privată izvorâtă din actul juridic trebuie să fie dublată de recunoașterea acesteia de către ordinea juridică¹⁴.

În consecință, prerogativele de realizare a dreptului subiectiv subzistă exclusiv în măsura în care dreptul obiectiv le recunoaște și le autorizează existența. Abia ulterior acestei recunoașteri, subiecții de drept sunt autorizați să invoce norma produsă de starea de fapt, însă exclusiv în temeiul și în limitele stabilite de normele generale de drept¹⁵. În concret, mecanismul juridic va fi următorul: în măsura în care ordinea juridică autorizează titularul dreptului să obțină repararea prejudiciului cauzat, instanța de judecată investită va stabili o normă individuală, în temeiul căreia, dacă prejudiciul nu este reparat într-un anumit termen, va fi dispusă măsura coercitivă civilă prevăzută de norma generală de drept aplicabilă¹⁶.

Același mecanism va fi aplicabil și în situațiile în care prejudiciul nu este rezultatul unui comportament contrar unui

14 H. Kelsen, *Doctrina pură*, p. 310. În definitiv, în raportul dintre voința părților și voința legiuitorului, prevalează voința acestuia din urmă de a conferi efecte juridice voinței individuale.

15 H. Kelsen, *Doctrina pură*, p. 309.

16 H. Kelsen, *Doctrina pură*, p. 309.

fapt juridic, întrucât dreptul obiectiv condiționează nașterea dreptului la reparație și în aceste cazuri, chiar și în absența unei conduite contrare propriu-zise¹⁷.

B CRITICI ADUSE NORMATIVISMULUI KELSENIAN

Optica adoptată de normativismul kelsenian a făcut, de-a lungul timpului, obiectul unor critici importante în teoria dreptului, formulate inclusiv de către adepți ai aceluiași curent pozitivist. Printre cei mai influenți critici se numără Herbert Lionel Adolphus Hart, care, deși se înscrie el însuși în tradiția pozitivismului juridic, propune o perspectivă diferită asupra fundamentului validității dreptului. Acesta introduce ideea de normativitate socială și susține că ipoteza unei norme fundamentale presupuse este inutilă pentru explicarea modului în care funcționează sistemele juridice¹⁸.

În concepția lui Hart, teoria lui Kelsen recurge la o construcție artificială atunci când postulează existența unei norme fundamentale ipotetice menite să fundamenteze validitatea întregului sistem juridic¹⁹. Presupunerea unei norme de tipul „constituția trebuie respectată” reprezintă o dublare inutilă a realității juridice, întrucât criteriile de validitate ale dreptului sunt deja determinate de practica instituțională a autorităților juridice²⁰. Cu alte cuvinte, pentru a explica de ce anumite norme sunt considerate valide într-un sistem juridic nu este necesară postularea unei norme superioare ipotetice, ci este suficientă analiza modului în care instituțiile juridice identifică și aplică dreptul²¹. În această situație, nu este nevoie să se presupună

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ H.L.A. HART, *The Concept of Law*, ed. a II-a, Oxford University Press, Oxford, 1994, pp. 292-293.

¹⁹ *Idem*, p. 293.

²⁰ *Idem*, pp. 108-110.

²¹ *Ibidem*.

existența unei norme suplimentare care să ordone respectarea acestei reguli, întrucât validitatea dreptului derivă din practica instituțională existentă prin care autoritățile juridice recunosc anumite criterii ca fiind decisive pentru identificarea normelor juridice²².

În acest context, Hart introduce conceptul de *regulă de recunoaștere*, care reprezintă criteriul fundamental prin care membrii sistemului juridic identifică normele valide ale dreptului²³. Această regulă nu este o normă ipotetică, ci o practică socială efectivă, constând în acceptarea unor criterii comune pentru determinarea dreptului aplicabil²⁴. Prin urmare, validitatea juridică nu este explicată printr-o construcție pur formală, ci printr-un fenomen social concret: convergența practicilor față de anumite reguli de identificare a dreptului²⁵.

Din această perspectivă, Hart reproșează teoriei kelseniene caracterul excesiv formal și lipsa unei explicații sociologice a funcționării dreptului. El arată că este impropriu să se postuleze existența unei norme care să ordone respectarea constituției atunci când criteriile de validitate sunt deja stabilite și acceptate în practica juridică. Prin urmare, normativitatea dreptului nu trebuie explicată printr-o normă fundamentală presupusă, ci prin modul în care comunitatea juridică recunoaște și aplică anumite reguli²⁶.

Critici similare au fost formulate și de către Joseph Raz, care analizează teoria lui Kelsen din perspectiva relației dintre normativitate și faptele sociale. Raz critică normativismul kelsenian sub aspectul că ignoră rolul faptelor sociale în constituirea și identificarea dreptului, concentrându-se aproape

22 H.L.A. HART, *The Concept of Law*, pp. 94-95.

23 *Idem*, pp. 108-110.

24 *Ibidem*.

25 H.L.A. HART, *The Concept of Law*, pp. 292-293.

26 *Ibidem*.

exclusiv asupra conținutului normativ al legilor²⁷. În opinia sa, această abordare nu reușește să ofere o explicație satisfăcătoare identității și unității unui sistem juridic²⁸. Raz subliniază că întrebarea fundamentală „de ce respectă oamenii legea?” nu poate primi drept răspuns simpla afirmație că legea este normativă²⁹. Normativitatea dreptului își are, în ultimă instanță, originea în anumite fapte sociale, precum existența unor instituții juridice, acceptarea autorității acestora și eficiența sistemului juridic³⁰. Un sistem de drept există în măsura în care este efectiv aplicat și respectat, ceea ce presupune un anumit grad de eficiență socială, fără ca aceasta să implice neapărat acceptarea lui ca fiind moralmente just³¹.

În acest sens, Raz critică teoria lui Kelsen și pentru faptul că aceasta nu propune o metodă nouă de cunoaștere juridică, ci reinterpretează faptele juridice într-o manieră specifică: nu ca fenomene determinate cauzal, ci ca manifestări al căror sens subiectiv este reinterpretat ca norme obiectiv valide³². Din această perspectivă, teoria kelseniană apare ca fiind insuficient articulată în raport cu alte doctrine juridice independente și incompletă în măsura în care nu este susținută de o teorie a discursului juridic capabilă să explice natura și funcționarea limbajului normativ al dreptului³³.

C CONCLUZIE

Potrivit normativismului kelsenian, pentru ca trecerea de la starea de fapt la starea de drept să se realizeze, este necesar

27 J. RAZ, *The Authority of Law*, Oxford University Press, 1979, pp. 128-145.

28 *Idem*, pp. 126-130.

29 *Idem*, p. 134.

30 *Ibidem*.

31 J. RAZ, *The Authority of Law*, p. 140.

32 *Idem*, pp. 140-141.

33 *Idem*, p. 145.

ca faptelor care încorporează o semnificație subiectivă să li se atribuie o semnificație obiectivă³⁴. Starea de fapt, precum și comportamentul contrar acesteia dobândesc relevanță juridică și sunt introduse pe tărâmul juridicității numai în măsura în care există o normă obiectivă care le validează, calificându-le drept condiții ale aplicării unei sancțiuni civile, respectiv ale nașterii unui drept la reparație.

Per a contrario, în absența unei asemenea norme, întrucât simpla stare de fapt nu prezintă interes pentru sistemul de drept, nu se pune problema caracterului permis sau interzis al comportamentului respectiv. Ceea ce este lipsit de semnificație obiectivă este, din perspectiva juridicității, inexistent. O stare de fapt poate fi permisă sau interzisă exclusiv prin semnificația subiectivă atribuită în cadrul relațiilor interumane, însă, la nivel juridic, ea rămâne lipsită de relevanță³⁵.

Astfel, ordinea normativă se prezintă ca o normă de grad superior, care validează și investește cu semnificație juridică relațiile factuale dintre subiecții de drept, excluzând orice substanță a normei și refuzând implicit etica ca mijloc de exprimare și legitimare juridică.

34 G.E. MOROIANU, *Actualitatea normativismului kelsian*, All Beck, București, 1998, p. 57.

35 Faptele devin obiect de studiu al științei dreptului numai în măsura în care sunt avute în vedere și reglementate de o normă juridică. Astfel cum s-a subliniat în doctrină, „actul juridic, asemenea faptului juridic, nu are o semnificație proprie, fiind un existent simplu și neutru; pentru a dobândi semnificație juridică, actul sau faptul trebuie să fie investit cu un sens normativ”. A se vedea G.E. MOROIANU, *Actualitatea normativismului*, p. 42.

II

ANALIZA TEORIEI NORMATIVISTE. FAPTUL JURIDIC EVOCAT DE IPOTEZA NORMEI

Normativismul a edificat un sistem preluat de Constituție³⁶, cadru conceptual ce pare să sugereze existența unei anumite dependențe a faptului față de normă în vederea producerii efectelor juridice. Dreptul subiectiv și dreptul obiectiv apar ca două manifestări concomitente ale aceleiași realități juridice, fără a se putea stabili cu certitudine că una dintre ele constituie fundamentul celeilalte³⁷.

De lege lata, atunci când o normă juridică are aplicabilitate într-o situație dată, aceasta din urmă devine temeiul în baza căruia titularul dreptului subiectiv poate solicita realizarea dreptului său. Cu toate acestea, se ridică următoarea întrebare: nu este dreptul subiectiv, prin el însuși, suficient pentru a justifica pretenția de a fi realizat? Pornind de la această problemă, ne propunem să analizăm dacă titularul dreptului subiectiv poate pretinde, pe de o parte, realizarea efectivă a dreptului său și, pe de altă parte, repararea acestuia în caz de încălcare, în virtutea dreptului subiectiv al cărui titular este, chiar și în lipsa unei norme juridice exprese.

În acest demers, vom porni de la ipoteza că dreptul subiectiv are o natură relațională. Raportul juridic civil nu este distinct de dreptul subiectiv pe care îl creează, ci reprezintă însuși dreptul pe care îl exprimă relațional³⁸. Altfel spus, dreptul subiectiv este

36 Art. 73 alin. (1) din Constituție, potrivit căruia „Parlamentul adoptă legi constituționale, legi organice și legi ordinare”.

37 M. DJUVARA, *Teoria generală a dreptului. Drept rațional, izvoare și drept pozitiv*, All Beck, București, 1999, p. 268.

38 P. VASILESCU, Raportul de drept civil – mostră de nostalgie ideologică analitică, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai Iurisprudentia*, nr. 1/2020, pp. 5-29, online: [https://doi.org/10.24193/SUBBiur.65\(2020\).1.1](https://doi.org/10.24193/SUBBiur.65(2020).1.1).

însăși raportul juridic³⁹ născut între subiecții de drept. Acesta permite titularului să pretindă un anumit comportament, acel comportament fiind obligația corelativă a celeilalte părți, urmând ca mai apoi să solicite executarea acesteia, fie pe cale voluntară, fie silită, în funcție de conduita debitorului⁴⁰. Se conturează, astfel, întrebarea: Este necesar ca ordinea juridică să dubleze realitatea faptică printr-o normă care să condiționeze reparația civilă și să instituie mijloacele pe care le deține creditorul pentru realizarea dreptului său?

De pildă, vom supune analizei dispozițiile art. 1516 C.civ. Acestea reglementează, sub titulatura „drepturile creditorului”, prerogativele pe care le deține creditorul pentru realizarea dreptului său. Preliminar, alin. (1) al art. 1516 C.civ. prevede că „Creditorul are *dreptul* la îndeplinirea integrală, exactă și la timp a obligației”. Ce înțelege legiuitorul prin sintagma *drept* utilizată în cuprinsul textului amintit? În fond, nu discutăm despre un drept subiectiv concret distinct de dreptul subiectiv al creditorului (de creanță), ci despre posibilitățile pe care titularul creanței le are pentru satisfacerea acesteia. Mai apoi, alin. (2) enumeră aceste prerogative, respectiv: „a) să ceară sau, după caz, să treacă la executarea silită a obligației; b) să obțină, dacă obligația este contractuală, rezoluțiunea sau rezilierea contractului ori, după caz, reducerea propriei obligații corelative; c) să folosească, atunci când este cazul, orice alt mijloc prevăzut de lege pentru realizarea dreptului său”. Aceste mijloace enumerate la art. 1516 alin. (2) C.civ. sunt conferite de însuși dreptul subiectiv sau, din contră, doar prin existența normei care le instituie? Altfel spus, ar putea creditorul să își satisfacă dreptul de creanță fără aceste prevederi?

39 P. VASILESCU, *Raportul de drept civil*; Ș. DIACONESCU, P. VASILESCU, *Introducere în dreptul civil. Volumul I*, Hamangiu, București, 2022, p. 64.

40 *Ibidem*.

Răspunsul la această ultimă întrebare nu poate fi decât unul afirmativ. Odată ce norma se interesează de simplele stări de fapt, ele devin fapte juridice care creează drepturi subiective. Dreptul subiectiv există ca efect al recunoașterii sale de către dreptul obiectiv, fiind el însuși o creație normativă. Acesta nu apare drept o realitate naturală, preexistentă normei juridice. La rândul său, dreptul subiectiv este o construcție juridică consacrată de lege. Din această consacrare derivă și posibilitatea exercitării sale, motiv pentru care titularul poate pretinde realizarea lui fără a fi necesară reiterarea expresă a acestei prerogative prin dispoziții legale suplimentare.

În concluzie, norma obiectivă, precum cea consacrată de prevederile art. 1516 C.civ., realizează o transpunere normativă a unei realități deja existente, o consacrare legislativă a prerogativelor conferite titularului de dreptul său subiectiv. Aceasta reiterează și reafirmă o realitate deja existentă. În această materie, norma obiectivă are o funcție reglatoare, intervenind în subsidiar, pentru a asigura un echilibru între interesele individuale și interesul ordinii juridice, în considerarea nevoii de certitudine a sistemului juridic. Altfel spus, autorizarea conferită de lege are mai degrabă un efect declarativ, având un rol subsidiar de protecție a subiectului de drept, și nu unul de creare a prerogativei de a obține realizarea dreptului și reparația acestuia. Aceasta pentru că prerogativa de a solicita executarea obligației corelative este una inerentă raportului juridic, respectiv însuși dreptului subiectiv.

FAPTUL, EFECTELE JURIDICE ȘI (IN)DEPENDENȚA FAȚĂ DE NORMĂ

III

Întrucât justiția civilă este transpusă în normele dreptului obiectiv⁴¹, ar părea că dreptul nu poate ieși de sub cupola formalismului, formalism identificabil atât din punct de vedere substanțial, ca mod de gândire juridică, cât și formal, ca tehnică de legiferare.

Cu toate acestea, se pot distinge cel puțin două perspective care par să contrazică teza normativistă și, implicit, ideea dependenței faptului de normă pentru producerea efectelor juridice: pot exista fapte generatoare de efecte juridice care nu se subsumează strict ipotezei unei norme și nici nu sunt integrate într-un regim juridic expres reglementat (A); după cum există, de asemenea, norme juridice care, prin natura lor, nu au un conținut deontic și nu produc efecte obligatorii (B).

A FAPTUL JURIDIC ȘI NORMA ELIPTICĂ DE IPOTEZĂ

Ipoteza normei juridice descrie împrejurările de fapt în prezența cărora se impune o anumită conduită. Faptul este cuprins de ipoteza normei. Complexitatea relațiilor sociale actuale ne indică, însă, că dreptul pozitiv nu poate să acopere toate situațiile de fapt posibile. Pentru a evita apariția lacunelor legislative, legiuitorul recurge adesea la formulări generale, cu caracter de principiu, concepute ca norme-cadru apte să surprindă o varietate cât mai largă de situații⁴².

41 M. NICOLAE, Buna credință și echitatea în Noul Cod civil, în *Revista Română de Drept Privat*, nr. 4/2020, pp. 70-110.

42 Art. 24 din Legea nr. 24/2000 privind normele de tehnică legislativă pentru elaborarea actelor normative (M. Of. nr. 260/2010) prevede la alin. (1) că „Soluțiile legislative preconizate prin proiectul de act normativ trebuie să

Fiind o creație umană, sistemul de drept nu este perfect, recunoscând posibilitatea existenței unor breșe. De altfel, însuși sistemul esențialmente normativ își recunoaște și asumă aceste limite, consacrand obligația judecătorului de a soluționa cauza, interzicându-i să invoce existența unei lacune legislative pentru a refuza judecata⁴³. Pentru a evita denegarea de dreptate, mecanismul juridic utilizat este, mai întâi, analogia, atunci când există situații asemănătoare ce pot justifica extinderea aplicării unei norme. În ultimă instanță, se recurge la principiile generale ale dreptului, având în vedere și exigențele echității.

Formal, inclusiv aceste principii sunt consacrate legislativ de dreptul pozitiv, deși, în plan substanțial, ele exprimă valori de natură etică și morală. Valoarea juridică este, prin excelență, o valoare normativă: ea reflectă un adevăr obiectiv, însă, sub aspectul conținutului, valorile pe care le afirmă pot avea o coloratură diferită⁴⁴. Dreptul nu poate fi redus la o simplă cunoaștere teoretică⁴⁵. Din acest motiv, în esență, la baza principiilor dreptului pozitiv se află acele principii fundamentale care decurg din *justa natură* a lucrurilor și care conferă

acopere întreaga problematică a relațiilor sociale ce reprezintă obiectul de reglementare pentru a se evita lacunele legislative”, iar potrivit alin. (2) „Pentru ca soluțiile să fie pe deplin acoperitoare se vor lua în considerare diferitele ipoteze ce se pot ivi în activitatea de aplicare a actului normativ, folosindu-se fie enumerarea situațiilor avute în vedere, fie formulări sintetice sau formulări-cadru de principiu, aplicabile oricăror situații posibile”.

- 43 Art. 5 alin. (3) C.proc.civ. prevede că „În cazul în care o pricină nu poate fi soluționată nici în baza legii, nici a uzanțelor, iar în lipsa acestora din urmă, nici în baza dispozițiilor legale privitoare la situații asemănătoare, ea va trebui judecată în baza principiilor generale ale dreptului, având în vedere toate circumstanțele acesteia și ținând seama de cerințele echității”. Inclusiv Codul civil prevede la art. 1 alin. (2) că „în cazurile neprevăzute de lege se aplică uzanțele, iar în lipsa acestora, dispozițiile legale privitoare la situații asemănătoare, iar când nu există asemenea dispoziții, principiile generale ale dreptului”.

44 M. DJUVARA, *Teoria generală*, p. 510.

45 *Idem*, p. 512.

legitimitate și validitate dreptului pozitiv⁴⁶. Consacrarea lor legislativă nu le conferă caracterul de principii, ci doar le recunoaște existența.

În practică, însă, judecătorul care soluționează o cauză prin recursul la principiile dreptului pozitiv va aplica norma juridică ce consacră sau recunoaște principiul respectiv, iar nu principiul în sine. De aici se nasc întrebări esențiale: pot fi identificate în prezent principii care să existe dincolo de consacrarea lor normativă? Poate fi invocat un principiu de drept independent de o formulare legală expresă? Și, în cele din urmă, ar putea judecătorul să soluționeze o cauză exclusiv în temeiul unui asemenea principiu, în absența oricărui text legal aplicabil?

Practica ne arată că, de-a lungul timpului, au existat diverse mecanisme juridice de reparație efectivă, recunoscute indiferent de existența unei norme, fiind consacrate jurisprudențial prin raportare la echitate⁴⁷, privită drept „imperativul etic al dreptului”⁴⁸. Pornind de la acest imperativ, cadrul normativ actual a creat un mecanism special de restituire în materia îmbogățirii fără justă cauză, bazat pe ideea că nu este echitabil ca unul să se îmbogățească în detrimentul altuia⁴⁹. Deși principiul echității a existat faptic și a fundamentat juridic soluția *de in rem verso* cu mult înainte de reglementarea prin care i s-a făcut această aplicație juridică specifică.

46 M. NICOLAE, *Drept civil*, p. 239.

47 Justul echilibru între prestații, având origine aristotelică, a constituit sursa acestor mecanisme, corelându-se atât cu justiția comutativă, cât și cu cea distributivă.

48 Ș. DIACONESCU, P. VASILESCU, *Introducere în dreptul civil*, p. 15.

49 *Ibidem*.

1 *Mecanismul special de restituire în materie de îmbogățire fără justă cauză*

În concret, în materia *cvasicontractelor*⁵⁰, actualmente în materia faptului juridic licit, îmbogățirea fără justă cauză a fost consacrată de practică și doctrină cu mult înainte de reglementarea oferită de actualul Cod civil. Vechiul Cod civil nu prevedea o normă expresă care să califice juridic îmbogățirea fără justă cauză și, implicit, niciuna care să îi confere un regim juridic distinct. Calificarea îmbogățirii fără justă cauză drept izvor autonom de obligații a fost realizată pe cale jurisprudențială, pentru prima dată de jurisprudența franceză, unde s-a statuat că acțiunea creditorului „... derivă *din principiul echității* care interzice îmbogățirea în detrimentul altuia și nu a fost reglementat prin niciun text din legile noastre, exercițiul său nefiind supus vreunei condiții determinate; pentru admiterea restituirii este suficient ca reclamantul să pretindă și să dovedească existența unui avantaj procurat, printr-un sacrificiu sau un fapt personal, celui împotriva căruia s-a acționat în judecată”⁵¹. Se observă, așadar, că fundamentul îndreptățirii creditorului de a obține restituirea nu a fost o normă juridică, ci principiul echității. Acesta din urmă îl autorizează pe cel însărcinat fără justă cauză în beneficiul altuia să ceară și să obțină de la persoana îmbogățită restituirea în limita avantajului dobândit de aceasta.

De asemenea, în dreptul român, această instituție a fost consacrată tot pe cale jurisprudențială, printr-o decizie a Înaltei

50 Noțiune care era definită de art. 986 C.civ. 1864 drept „un fapt licit și voluntar, din care se naște o obligație către o altă persoană sau obligații reciproce între părți”. În actuala reglementare s-a renunțat la o definiție a cvasicontractului ca sursă distinctă de obligații, înlocuită fiind cu sintagma „fapt juridic licit”.

51 CASS. CIV., CHAMBRE DES REQUETES, 15 juin 1892, Sirey, 1893, 1, 281, note J.E. LABBE, *apud* L. POP, Îmbogățirea fără justă cauză în reglementarea Noului Cod Civil, *Dreptul*, nr. 7/2012, pp. 16-17.

Curți de Casație și Justiție, în care s-a reținut că „Este constatat în drept că obligațiunea de restituire creată prin îmbogățirea fără justă cauză ca și acțiunea de in rem verso pentru valorificarea acelei obligații decurg dintr-un principiu de echitate și de drept natural necontestat, care deși nereglementat formal, poate servi ca temei juridic unei acțiuni în justiție fără a fi supus regulilor și restricțiunilor speciale relativ la materia cvasicontractelor, delictelor civile ori cvasidelictelor”⁵².

Așadar, până la adoptarea actualului Cod civil, în situația în care debitorul (îmbogățitul) nu executa voluntar obligația de restituire, creditorului (însărcitului) i se recunoștea prerogativa de a solicita restituirea, chiar și în lipsa unei norme care să îl autorizeze și să îi confere dreptul la reparație. Odată cu intrarea în vigoare a actualului Cod civil, îmbogățirea fără justă cauză a fost consacrată printr-un regim juridic expres, cuprins în normele prevăzute la art. 1345-1348 C.civ. În definitiv însă, această instituție nu își are originea în voința *Nomothetului*, ci în construcția jurisprudențială.

Astfel, dacă un anumit principiu de drept exista deja în fapt, fiind consacrat și recunoscut atât doctrinar, cât și jurisprudențial, fără ca o normă să-l reglementeze expres, iar ulterior intervine o normă care îl consacră legislativ, se poate spune că această normă are un efect juridic creator? Cu alte cuvinte, dobândește principiul forță juridică doar din momentul consacrării sale exprese? Intuitiv, răspunsul este unul negativ, întrucât un principiu nu ia naștere din actul de voință al legiuitorului și nu este condiționat de o anumită procedură de adoptare⁵³. Prin urmare, principiul nu există pentru că a fost formulat normativ, ci este formulat tocmai pentru că preexistă ca orientare

52 ÎCCJ: SEC. I, dec.civ. nr. 1344/1922 (12.12.1922), în *Jurisprudența română*, nr. 1-2/1922, pp. 277-278, *apud* L. POP, *Îmbogățirea fără justă cauză*, p. 19.

53 G. MIHAI, *Fundamentele dreptului. Teoria izvoarelor dreptului obiectiv*, vol. III, All Beck, București, 2004, pp. 140-142; M. NICOLAE, *Drept civil*, p. 239.

fundamentală a ordinii juridice⁵⁴.

Principiul echității nu este evocat de niciun text normativ, neavând nevoie de o consacrare legislativă ca să existe. În actuala reglementare, acolo unde legea nu prevede, se face trimitere expresă la echitate⁵⁵, recunoscându-se implicit pilonul etic care fundamentează norma⁵⁶. Și atunci, poate recursul la echitate să fundamenteze temeiul reparației civile?

De pildă, echitatea, în accepțiunea aristotelică, constituie un corectiv al legii atunci când aceasta se dovedește lacunară, reprezentând, în esență, justiția aplicată cazului concret⁵⁷. În dreptul civil pozitiv, echitatea dobândește atât o funcție corectivă, cât și una integrativă⁵⁸. Îmbogățirea fără justă cauză, figură a justiției comutative, e un exemplu concret al dinamicii moraliste prezente legal și jurisprudențial⁵⁹, prin care se restabilește egalitatea patrimonială între părți. În acest fel, echitatea funcționează ca un criteriu de proporționalitate al raporturilor juridice, orientat către realizarea unei forme de egalitate între părți.

Apelul la echitate este evidențiat inclusiv în viziunea autorilor care susțin construirea sistemului normativ juridic pe baze

54 G. MIHAI, *Fundamentele dreptului*, p. 150.

55 De exemplu, în materia inconvenientelor anormale de vecinătate, art. 630 C.civ.

56 Pot exista piloni de natură morală, principii sau valori etice preluate în drept, precum justiția comutativă și distributivă, echitatea, egalitatea și proporționalitatea. De pildă, principiul *pacta sunt servanda* poate fi privit drept transpunerea normativă a principiului etic al respectării cuvântului dat. Temeiul obligativității respectării angajamentelor asumate își găsește fundamentul într-un complex de factori susținuți de justiția comutativă, care presupune o egalitate obiectivă, aritmetică, a raporturilor interumane în general. A se vedea P. VASILESCU, *Drept civil. Obligații*, Hamangiu, București, 2024, p. 549.

57 A se vedea M. NICOLAE, *Drept civil*, pp. 267-269.

58 M. NICOLAE, *Buna credință*, pp. 70-110.

59 P. VASILESCU, *Legea civilă codificată*, pp. 29-30.

axiomatice, obiective. În acest sens, se susține că actorii investiți cu aplicarea normei juridice sunt chemați să soluționeze cauza și să își motiveze hotărârile printr-o argumentație care nu se limitează exclusiv la criterii strict logice⁶⁰. În acest demers, ei pot recurge și la criterii extralogice, apelând la conceptul de echitate pentru a tempera rigiditatea normei juridice, adesea incapabilă să surprindă, în universalitatea sa, particularitatea fiecărei situații concrete⁶¹. În acest fel, judecătorul este chemat să depășească lacunele și eventualele antinomii ale sistemului normativ juridic⁶².

B NORME FĂRĂ CONȚINUT DEONTIC

Legea se prezintă ca un discurs normativ care cuprinde o multitudine de enunțuri legale investite, în principiu, cu forță normativă. Finalitatea actului normativ este aceea de a reglementa conduita subiecților de drept, în funcție de ipoteza prevăzută de textul normativ. Din această perspectivă, orice lege este prezumată a avea un conținut normativ⁶³, ceea ce conduce, în mod implicit, la ideea că fiecare text de lege reprezintă o normă juridică.

O analiză atentă a conținutului actelor normative relevă faptul că nu toate dispozițiile legale au, în mod efectiv, un conținut deontic, întrucât nu stabilesc o conduită obligatorie, permisă sau interzisă. Legea se prezintă ca un discurs normativ, însă există și zone discursive fără valoare normativă⁶⁴.

60 Ch. PERELMAN, *Droit, morale et philosophie*, Dalloz, Paris, 1968, p. 98, *apud* G. E. MOROIANU, *Actualitatea normativismului*, p. 50.

61 *Ibidem*.

62 *Ibidem*.

63 P. VASILESCU, Substanța normativă a definițiilor legale, în *Română de Drept Privat*, nr. 1/2021, p. 37.

64 P. VASILESCU, *Legea civilă codificată*, p. 24.

Definițiile legale sunt un exemplu relevant. Deși pot fi identificate definiții cu caracter constitutiv, care creează chiar obiectul juridic la care se referă⁶⁵, majoritatea definițiilor legale au un caracter descriptiv sau explicativ, limitându-se la clarificarea unor concepte juridice preexistente. În măsura în care nu creează obiectul juridic, aceste definiții au doar o funcție explicativă, chiar dacă sunt cuprinse într-un act normativ. Ele nu creează dreptul, ci doar îl explică sau îl precizează.

În privința acestora din urmă, au fost catalogate drept părți ale unor norme juridice, și nu norme propriu-zise, în sensul că o definiție poate constitui un element al ipotezei unei norme, descriind circumstanțele în care trebuie adoptată o anumită conduită⁶⁶. Alteori, s-a susținut că ele ar avea totuși un caracter normativ, în măsura în care interpretarea normelor juridice trebuie să țină seama de sensul atribuit termenilor prin definițiile legale⁶⁷.

Aceste enunțuri aparțin mai degrabă unui nivel metadiscursiv⁶⁸, reprezentând un discurs despre textul juridic. Acestea completează elipsa de ipoteză a unor norme și contribuie la configurarea sensului acestora, fără a avea însă, prin ele însele, o forță normativă⁶⁹. Metadiscursul nu are putere normativă, deși este cuprins într-un text de lege. Prin urmare, o definiție explicativă, chiar integrată într-un text de lege, nu are un conținut deontic propriu, ci reflectă mai degrabă viziunea legiuitorului asupra conceptelor utilizate.

În mod similar, chiar și acele principii consacrate normativ la care am făcut referire anterior nu cuprind, prin ele însele, o

65 P. VASILESCU, *Substanța normativă*, p. 43.

66 S. POPESCU (coord.), *Teoria generală a dreptului. Curs universitar*, Pro Universitaria, București, 2016, p. 43.

67 I. CRAIOVAN, *Tratat de teoria generală a dreptului*, ed. a III-a, Universul Juridic, București, 2015, p. 401.

68 P. VASILESCU, *Legea civilă codificată*, p. 19.

69 *Idem*, pp. 19-20.

componentă deontică. De aici rezultă că nu tot ceea ce aparține discursului normativ are, în mod necesar, natura unei norme juridice⁷⁰. Cu alte cuvinte, nu orice text de lege reprezintă, în mod propriu, o normă juridică.

Nu în ultimul rând, pot fi identificate legi care, deși îmbracă forma unui act normativ, nu conțin norme juridice propriu-zise. De pildă, Legea nr. 24/2000 privind normele de tehnică legislativă pentru elaborarea actelor normative este un act normativ care cuprinde o serie de dispoziții referitoare la regulile ce guvernează activitatea de legiferare, stabilind modul de elaborare, structurare, adoptare și sistematizare a actelor normative.

Încă din partea introductivă a acestei legi, art. 3 alin. (1) prevede că „normele de tehnică legislativă *sunt obligatorii* la elaborarea proiectelor de lege de către Guvern, a propunerilor legislative aparținând deputaților, senatorilor sau cetățenilor în cadrul exercitării dreptului la inițiativă legislativă, precum și la elaborarea și adoptarea ordonanțelor, hotărârilor Guvernului și a actelor normative ale altor autorități competente”. La o primă vedere, această formulare ar sugera instituirea unui caracter obligatoriu al normelor cuprinse în actul normativ. Totuși, apare în mod firesc întrebarea: dacă, de principiu, normele juridice sunt prin definiție obligatorii, care este rațiunea pentru care legiuitorul simte nevoia să afirme expres obligativitatea acestora?

Aparența unui conținut deontic se diminuează pe măsură ce se analizează concret dispozițiile acestei legi. Astfel, art. 8 alin. (1) prevede că „Proiectele de legi, propunerile legislative și celelalte proiecte de acte normative se redactează în forma prescriptivă proprie normelor juridice”; art. 14 alin. (1) prevede că „Reglementările de același nivel și având același obiect se cuprind, de regulă, într-un singur act normativ”; art. 25 prevede

⁷⁰ *Idem*, p. 20.

că „În cadrul soluțiilor legislative preconizate trebuie să se realizeze o configurare explicită a conceptelor și noțiunilor folosite în noua reglementare, care au un alt înțeles decât cel comun, pentru a se asigura astfel înțelegerea lor corectă și a se evita interpretările greșite”.

Lista acestor exemple ar putea continua. În mod formal, fiind cuprinse într-o lege, aceste texte beneficiază de prezumția de normativitate⁷¹. Cu toate acestea, o analiză a substanței lor ridică o întrebare esențială: instituie ele în mod efectiv o îndatorire sau, altfel spus, normează vreo conduită?

Răspunsul pare a fi unul negativ. Deși sunt formulate în cadrul unui act normativ, aceste dispoziții au mai degrabă un caracter descriptiv sau explicativ și nu instituie, în mod direct, o conduită obligatorie, permisă ori interzisă. Se ridică întrebarea firească: care sunt consecințele juridice ale nerespectării acestor dispoziții în procesul de elaborare și adoptare a actelor normative? Altfel spus, încălcarea acestora atrage vreo sancțiune? Legea nr. 24/2000 nu instituie un mecanism sancționator, aspect care constituie un indiciu relevant cu privire la lipsa unei veritabile forțe deontice a acestora.

În acest sens, ele nu configurează propriu-zis o normă juridică, ci exprimă mai degrabă reguli de tehnică legislativă sau orientări metodologice pentru activitatea de legiferare. În aceste condiții, ne aflăm în fața unei paradox: o lege care, deși aparține ordinii normative, cuprinde texte ce nu au în sine un conținut deontic. Or, în măsura în care nu normează o conduită, un astfel de text nu se aplică în sensul propriu al termenului și nu produce, prin el însuși, un efect obligatoriu.

C CONCLUZIE

Teoria normativismului kelsenian reprezintă unul dintre pilonii construcției sistemului juridic contemporan. Cu toate acestea,

71 P. VASILESCU, *Substanța normativă*, pp. 37-38.

analiza sa relevă cel puțin două limite ale formalismului pe care acest curent juridic îl promovează:

(A) Realitatea juridică ne demonstrează că nu este exclusă posibilitatea de a se produce efecte juridice chiar și în absența unei reglementări exprese care să includă în ipoteza sa un anumit fapt. Atunci când un fapt nu se regăsește în ipoteza unei norme juridice, recursul la echitate permite ca intervenția legislativă să funcționeze ca un instrument al justiției comutative. Aceasta susține realizarea dreptului subiectiv. Justiția comutativă intervine ori de câte ori apare un dezechilibru în raporturile de egalitate dintre persoane, în sensul în care una dintre ele obține un avantaj în detrimentul celeilalte. În terminologia juridică actuală, această logică se concretizează în existența unor raporturi juridice care instituie obligații de restituire sau de reparare născute din fapte juridice, precum obligația de reparare patrimonială ce incumbă celui care s-a îmbogățit fără justă cauză⁷², chiar dacă, anterior consacrării sale legislative, acest mecanism era deja prezent și operant în realitatea juridică.

(B) Existența unor texte care, deși aparțin ordinii normative, nu exprimă un conținut deontic propriu-zis evidențiază o altă limită a perspectivei normativiste asupra sistemului de drept. Tendința de a considera că orice element integrat într-un act normativ produce, prin sine însuși, efecte juridice este infirmată de realitatea discursului legislativ. Nu tot ceea ce se află sub cupola normativismului are, în mod necesar, un conținut normativ propriu.

72 V. STOICA, Despre dreptate și imaginația juridică, în *Revista Română de Drept Privat*, nr. 2/2017, pp. 279-286.

CONCLUZII

Sistemul juridic contemporan se prezintă, predominant, ca unul de orientare normativistă. În această paradigmă, dreptul tinde să investească cu juridicitate tot ceea ce se situează sub incidența sa, lăsând impresia că nu poate depăși limitele formalismului.

În această logică se înscrie și normativismul kelsenian, potrivit căruia orice fapt poate produce efecte juridice numai în măsura în care este prevăzut de o normă juridică ce instituie cadrul în care drepturile subiective pot lua naștere și pot fi protejate. În această concepție, dreptul la reparație în cazul încălcării unui drept subiectiv este condiționat de existența unei norme care să prevadă atât conduita prescrisă, cât și consecințele nerespectării acesteia. *Per a contrario*, s-ar putea susține că, în absența unei norme juridice, nu se pot produce efecte juridice, iar titularul unui drept subiectiv încălcat nu ar putea pretinde repararea prejudiciului dacă o normă nu îi conferă în mod expres această prerogativă.

Totuși, analiza realității juridice relevă existența unor ipoteze care par să relativizeze această teză. Pe de o parte, pot fi identificate situații în care se produc efecte juridice independent de existența unei norme care să reglementeze în mod expres regimul juridic al faptului respectiv. Un exemplu elocvent îl constituie mecanismul juridic al îmbogățirii fără justă cauză înainte de consacrarea sa în actualul Cod civil. În acea perioadă, instanțele soluționau asemenea litigii prin recursul la echitate, chiar în absența unei norme care să instituie în mod explicit dreptul la reparație. Pe de altă parte, teza potrivit căreia orice element integrat în discursul normativ produce efecte juridice este contrazisă de existența unor texte de lege lipsite de conținut deontic. Deși sunt cuprinse într-un act normativ și se bucură, formal, de prezumția de normativitate, acestea nu stabilesc o

conduită obligatorie, permisă sau interzisă și nu generează, prin ele însele, efecte obligatorii.

În acest context, se poate observa că normativismul, deși oferă un cadru teoretic coerent pentru înțelegerea dreptului, nu reușește să explice în mod exhaustiv toate manifestările fenomenului juridic. Realitatea juridică arată că, pe de o parte, pot exista efecte juridice în absența unei norme exprese, iar pe de altă parte, că nu orice text cuprins într-un act normativ are, în mod necesar, natura unei norme juridice.

BIBLIOGRAFIE

- CRAIOVAN, I., *Tratat de teoria generală a dreptului*, ed. a III-a, Universul Juridic, București, 2015;
- DIACONESCU, Ș., VASILESCU, P., *Introducere în dreptul civil. Volumul I*, Hamangiu, București, 2022;
- DJUVARA, M., *Teoria generală a dreptului. Drept rațional, izvoare și drept pozitiv*, All Beck, București, 1999;
- HART, H.L.A., *The Concept of Law*, ed. a II-a, Oxford University Press, 1994;
- KELSEN, H., *Doctrina pură a dreptului*, Humanitas, București, 2000;
- MIHAI, G., *Fundamentele dreptului. Teoria izvoarelor dreptului obiectiv*, vol. III, All Beck, București, 2004;
- MOROIANU, G.E., *Actualitatea normativismului kelsian*, All Beck, București, 1998;
- MUREȘAN, M. (coord.), *Dicționar de drept civil*, Cordial Lex, Cluj-Napoca, 2009;
- NICOLAE, M., Buna credință și echitatea în Noul Cod Civil, în *Revista Română de Drept Privat*, nr. 4/2020, pp. 70-110;

- NICOLAE, M., *Drept civil. Teoria generală. vol. I. Teoria dreptului civil*, Solomon, București, 2017;
- POP, L., Îmbogățirea fără justă cauză în reglementarea Noului Cod Civil, în *Dreptul*, nr. 7/2012, pp. 13-44;
- POPESCU, S. (coord.), *Teoria generală a dreptului. Curs universitar*, Pro Universitaria, București, 2016;
- RAZ, J., *The Authority of Law*, Oxford University Press, 1979;
- STOICA, V., Despre dreptate și imaginația juridică, în *Revista Română de Drept Privat*, nr. 2/2017, pp. 279-286;
- VASILESCU, P., Conceptul juridic – o incursiune în jargonul de-drept, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai Iurisprudentia*, nr. 4/2024, pp. 13-90, online: [https://doi.org/10.24193/SUBBiur.69\(2024\).4.13-90](https://doi.org/10.24193/SUBBiur.69(2024).4.13-90)⁷
- VASILESCU, P., *Drept civil. Obligații*, Hamangiu, București, 2024;
- VASILESCU, P., Legea civilă codificată. Context și sursă metajuridică, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai Iurisprudentia*, nr. 1/2025, pp. 13-52, online: [https://doi.org/10.24193/SUBBiur.70\(2025\).1.13-52](https://doi.org/10.24193/SUBBiur.70(2025).1.13-52)
- VASILESCU, P., Manifestări de voință non-juridice, în *Pandectele Române*, supliment, nr. 2/2003, pp. 239-246;
- VASILESCU, P., Raportul de drept civil – mostra de nostalgie ideologică analitică, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai Iurisprudentia*, nr. 1/2020, pp. 5-29, online: [https://doi.org/10.24193/SUBBiur.65\(2020\).1.1](https://doi.org/10.24193/SUBBiur.65(2020).1.1)⁷;
- VASILESCU, P., Substanța normativă a definițiilor legale, în *Revista Română de Drept Privat*, nr. 1/2021, pp. 34-55.